

HÂMÎ-İ ÂMİDÎ

(حامیء آمیدى)

(ö. 1160/1747)

Divan şairi.

1090'da (1679) Diyarbakir'de (Âmid) doğdu. Asıl adı Ahmed'dir. Gençliğinde Semerkantlı Derviş Âgâh'tan ders aldığı ve şair İbrâhim Hâşim'den hattatlık öğrendiği bilinmektedir. Otuz yaşlarında İstanbul'a gitti, burada Sadâret Kethüdâsı Muhsinzâde Abdullah Paşa'ya intisap ederek divan kâtipliği görevini üstlendi. Bir süre sonra Diyarbakir beylerbeyliğine tayin edilen Köprülüzâde Hacı Abdullah Paşa'nın divan kâtibi olarak memleketine döndü (1718). Ertesi yıl Abdullah Paşa ile beraber aynı görevle önce Van'a, ardından Erzurum'a gitti. 1725'te Tebriz'in fethi sırasında göstermiş olduğu başarılı hizmetler dolayısıyla kendisine hâcagânlık rütbesi verildi. 1726'da Abdullah Paşa'nın görevinden ayrılması üzerine kendisi de Diyarbakir'e geri döndü.

Hâmî, Patrona İsyânı'nın cereyan ettiği 1730 yılında ikinci defa İstanbul'a gitmiş de bir yıl kadar sonra oldukça zahmetli bir yolculukla tekrar memleketine döndü. 1743'te bazı dostlarının daveti üzerine Erzurum'a gitmiş, buradan dönüşünde eşkiyanın saldırısına uğrayıp yarımadadaki bütün para, eşya ve silâhları yağmalanarak perişan bir halde Diyarbakir'e ulaşabilmiştir. Çermikli Çetecizâde Abdullah Paşa'nın Diyarbakir valiliği sırasında onun verdiği câzeler ve bir köyün temlikli sayesinde rahat bir hayata kavuştu. Kışın şehirdeki evi, yaz aylarında Dicle kıyısındaki köşkü ilim ve sanat adamlarının toplandıkları bir mahfel haline geldi. Hâmî Diyarbakir'de vefat etti.

XVIII. yüzyılın ikinci derecedeki şairlerinden kabul edilen Hâmî'nin düzenlediği divanın çeşitli nüshaları bulunmaktadır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 99, 100; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2620; İÜ Ktp., TY, nr. 506; Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2401). Hacı Abdullah Paşa'nın Azerbaycan savaşlarını ve Tebriz'in fethini anlatan 375 beyitlik "üzre" redifli kasidesi, Giritle Tayyibî Efendi'ye hitaben kaleme alınan 264 beyit uzunluğundaki bir mektup, on beş kaside, altmış iki gazel, on altı tarih manzumesi, iki murabba, bir lugaz ve bir müfredin yer aldığı divan ayrıca basılmıştır (İstanbul 1272).

Kasidelerinde Nefî ve Nâbî, gazellerinde yer yer Nâbî ve Nedîm tesirleri görülen Hâmî, şahit olduğu önemli bazı olayları anlatırken çok defa ölçsüz mübalağalara düşmekten kurtulamamıştır. Bazı hikemî ve hamâsî beyitleri sonraki devirlerde darbimesel halinde söylenen Hâmî'nin "üzre" redifli kasidesiyle, 1743'te Erzurum'dan Diyarbakir'e dönerken eşkıya tarafından nasıl soyulduğunu anlatan 121 beyitlik "lâmiyye"si oldukça ünlüdür.

BİBLİYOGRAFYA:

Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Bağçe-i Safâ-ndüz*, İÜ Ktp., TY, nr. 2095, vr. 112; Râmiz, *Âdâb-ı Zürefâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 91, vr. 65; Fatîm, *Tezkire*, s. 58; Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, İstanbul 1328, s. 187-209; *Osmanlı Mûellifleri*, II, 139-140; Gibb, *HOP*, IV, 71-73; Şevket Beyanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, İstanbul 1957, I, 211-224; *TYDK*, III, 744-747; Abdülkadir Karahan, "Hâmî-i Âmidî", *EP* (İng.), III, 133; a.mlf., "Hâmî, Ahmed", *TDEA*, IV, 83-84.

ABDÜLKADİR KARAHAN

HAMİD

(الحميد)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Hamîd kelimesi "iyilik, güzellik ve erdemlilikle niteleyip övmek" anlamındaki hamd masdarından sıfat olup "övülen, övgüye lâyık bulunan", ayrıca "öven" mânalarına gelir. Âlimlerin çoğu, esmâ-i hüsnâdan biri olarak hamîdin ilk anlamına öncelik vermiştir. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Ķur'ân*'ının bir yerinde hamîdi "kendisine hiçbir yerginin yönelmediği varlık" (vr. 374^b), bir başka yerinde de "dıştan bir sebep olmaksızın zâtıyla övgüye lâyık bulunan" diye tanımlamıştır; O'nun dışındaki herkes yine kendisinin lutfu ile övülmeye hak kazanır. Mâtürîdî kelimenin "öven" mânasına da gelebileceğini söyler. Şöyle ki: Allah insanların güzel fiil ve davranışlarını över ve kendilerini mükâfatlandırır. Aslında kulları bu fiillere muvaffak kılan yine kendisidir (*Te'vîlâtü'l-Ķur'ân*, vr. 789^a). Ebû'l-Hasan el-Eş'arî ise hamîde "sıfatlarında ve fiillerinde övülen" (mahmûd) anlamını vermiştir (İbn Fûrek, s. 54). Hamîd ismine "öven" mânası verildiği takdirde Allah'ın bizzat kendisini övmesi de kelimenin muhtevası içinde düşünülebilir. Nitekim birçok âyette hamd Allah'ın zâtına izâfe edilmiştir. Bunun insanlara hamdetmeyi öğretme amacını taşıdığı kabul edilir (bk. HAMD).

Kur'ân-ı Kerîm'de hamd kavramı altmış bir yerde Allah'a nisbet edilmekte olup bunların on yedisini hamîd ismi oluşturmaktadır (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "hmd" md.). Hamd bir âyette lafza-i celâl yerine tek başına ve "övgüye lâyık olanın (Allah'ın) yolu" (sırâtü'l-hamîd) şeklinde yer almıştır (el-Hac 22/24). On âyette "her şeyden müstağni ve her şey kendisine muhtaç" anlamındaki ganî, üç âyette "yenilmeyen yegâne galip" mânasındaki azîz, bir âyette "şanlı, şerefli" mânasındaki mecdîd, bir âyette "bütün emirleri ve işleri yerli yerinde olan" anlamındaki hakîm, bir âyette de "yardımcı ve dost" anlamındaki velf ismiyle birlikte kullanılmıştır. Doksan dokuz esmâ-i hüsnâ içinde yer alan bu isimler, zât-ı ilâhiyyenin övülmeye lâyık olduğunu belirten hamîdin içerdiği övgü yönlerinden bazılarını ifade etmekte ve onu pekiştirmektedir.

Hamîd, doksan dokuz ismi ihtiva eden Tirmizî hadisinde yer almakla birlikte ("Da'âvât", 82) İbn Mâce'de yoktur. Namazda selâm vermeden önce okunan Salli ve Bârik dualarının her biri "hamîdün mecdîd" isimleriyle sona ermektedir. Bu salâtü selâm metinleri *Kütüb-i Sittet*'den başka Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, Dârimî'nin *Sünen*'i ve İmam Mâlik'in *el-Muvatta'* gibi ana hadis kitaplarında yer almaktadır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "hamd" md.).

Hamd zât-ı ilâhiyyeyi kemal sıfatlarıyla nitelemek olduğuna göre hamîd "bu sıfatları taşıyan, bütün iyilik ve güzelliklerle övülen, sayısız lutf ve nimetlerine şükredilen" demektir. Mutlak ve en mükemmel varlık niteliği taşıyan Allah'ın zâtî ve fiilî sıfatlarında övgüye lâyık olması tabii, hatta aklen zaruridir. Bunun yanında takdir ve tahminlerin üstünde bir eser olan tabiat da yaratıcı ve yöneticisinin övgü ve teşekkürü lâyık bir varlık olduğuna tanıklık eder. Kur'ân-ı Kerîm'de, şuurlu bir canlı olan insandan önce göklerde ve yerde bulunan herkesin, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve hayvanların Allah'a secde ettiği ifade edilirken buradaki secdenin "şuurlu şuursuz itaat" mânası yanında "yaratıcının ergin sıfatlarının yansıması" anlamını da içerdiğine işaret edilmektedir. Aynı âyette insanlar "yeryüzündeki akıllı varlıklar" (men fi'l-arz) şeklinde nitelendirilip fizik varlıklarıyla Allah'ın övgüsüne vasıta oldukları anlatıldıktan sonra psikolojik yetenekleri açısından tekrar söz konusu edilmiş ve bir